

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-32>

УДК 338.48

Клим Надія Михайлівна

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту,
Національний лісотехнічний університет України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4949-6644>

Лашманов Денис Вікторович

аспірант,
Національний лісотехнічний університет України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8356-7019>

Nadiia Klym, Denys Lashmanov

Ukrainian National Forestry University

УПРАВЛІНСЬКО-ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

MANAGEMENT AND ECONOMIC APPROACHES TO THE ORGANIZATION OF RECREATIONAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

Анотація. У економічному контексті рекреаційну діяльність можна розглядати, як організацію спрямовану на одержання прибутку від надання різноманітних послуг, зокрема: проживання у готелях із користуванням супутніми послугами, активний відпочинок на природі, туристичні та історично-туристичні маршрути, духовно-церковні подорожі. Дослідження економічної складової рекреаційного підприємства вказують, що географічна складова розташування відпочинкових комплексів є одним із визначальних факторів його розвитку, оскільки серед населення постійно зростає інтерес до рекреаційного відновлення в умовах реального, а не урбанізованого, природного середовища. Ефективність діяльності вимірюється не тільки у отриманому прибутку, а й доходу, який отримає відповідний природний ареал у разі здійснення людиною господарської діяльності, та відповідних понесених витратах на відновлення навколишнього природного середовища або його розвиток. Дбайливе ставлення до природних ресурсів є одним із тих економіко-організаційних заходів, який має бути прорахований ще до початку будівництва та розвитку туристично-рекреаційних комплексів, оскільки він буде одним із рушіїв із маркетингових заходів для залучення широкої аудиторії споживачів.

Ключові слова: рекреація, туризм, управління, економіка, доходи, витрати.

Summary. In conditions of socio-psychological tension and economic instability, a comprehensive approach to studying the formation of the tourism and recreation industry is appropriate, as a set of measures of effective anti-crisis solutions for the improvement of the population, nation and economic development of territorial communities and regions. In the economic context, recreational activities can be considered as an organization aimed at generating profit from the provision of various services, including: accommodation in hotels with the use of related services, active recreation in nature, tourist and historical and tourist routes, spiritual and church trips. Studies of the economic component of business organization for the development of a recreational enterprise indicate that the geographical component of the location of recreational complexes is one of the determining factors of its development, since interest in recreational recreation in a real, not an urbanized natural environment; environment is constantly growing among the population. To achieve a positive economic effect from business activities, a business entity needs to implement additional measures to attract a wide range of people by developing and providing various services that should harmoniously and naturally flow into the environment without spoiling the effect of natural recreation. To achieve a positive economic effect from business activities, a business entity needs to implement additional measures to attract a wide range of people by developing and providing various services that should harmoniously and naturally flow into the environment without spoiling the effect of natural recreation. The effectiveness of a recreational enterprise is measured not only by the profit received, but also by the income that the relevant natural area will receive if a person conducts economic activities, and by the corresponding expenses incurred for the restoration of the natural environment or its development. The functioning of a recreational enterprise is impossible without a detailed analysis of income and expenses, including for the restoration and development of recreational resources of the natural environment.

Keywords: recreation, tourism, management, economy, income, expenses.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку нашої країни в умовах військово-політичної напруженості вимагають впровадження у повсякдення життя населення стимулюючих заходів до відновлення емоційного, духовного та фізичного здоров'я нації. Постійні повітряні тривоги, обстріли, вибухи та негативні новини, які викликані російською агресією проти України в значній мірі мають вплив на емоційний стан населення, а тому відновлення ментального здоров'я населення, особливо дітей, а також проведення реабілітаційних заходів для учасників бойових дій і населення, яке постраждало внаслідок окупації окремих територій, має стати одним із пріоритетних напрямів у діяльності уряду, як на даний час, так і післявоєнний період. Основою відновлення ментального здоров'я нації мають стати регіони у яких відсутні активні бойові дії та наявна можливість до розвитку рекреаційних та реабілітаційних послуг. Враховуючи негативні світові економіко-політичні тенденції, які відбуваються в останні декілька років, а також напруження викликане російським військовим вторгненням призводять до морально-психологічної втоми та соціального напруження серед населення. Питання ментального відновлення та стресостійкості в складних соціально-психологічних умовах на сьогоднішній день в контексті розвитку підприємств рекреаційної спрямування є досить актуальним для здоров'я та розвитку нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання проблематики функціонування та розвитку, а також організації діяльності туристично-рекреаційної галузі досліджено у працях багатьох вітчизняних вчених, зокрема: Іванова А.М., Савельєвої І.В. [2], Завербного А.С. [1], Кепеняк Н.М. [3], Ящук В.І [9], Писаревського І.М., Мелешко К.К. [4], Хомки В.М., Грицак О.С., Клим Н.М. [8]. У проведених дослідженнях розглядаються питання розвитку окремо взятих рекреаційних та туристичних напрямів або адміністративно-територіальних одиниць, визначаються характеризуючі ознаки притаманні ринку туристично-рекреаційних послуг, а також їх місце у розвитку економіки країни. Однак, на нашу думку, в умовах соціально-психологічної напруги та економічної нестабільності доцільно використовувати комплексний підхід до дослідження становлення туристично-рекреаційної галузі, як комплексу заходів ефективних антикризових рішень по відновленню здоров'я нації та економічному розвитку територіальних громад та регіонів.

Метою статті є визначення напрямів економічного стимулювання розвитку туристично-рекреаційних підприємств та їх функціонування в умовах соціально-психологічної напруги та

економічної нестабільності. Для досягнення мети дослідження, вважаємо за необхідне визначити наступні основні завдання дослідження:

- розглянути та узагальнити економічний зміст понять притаманний галузі;
- дослідити економіко-правові засади організації діяльності та функціонування, а також основні тенденції розвитку підприємств туристично-рекреаційного спрямування;
- визначити та обґрунтувати методiku спрямовані на стимулювання розвитку та удосконалення економічної складової діяльності рекреаційних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економіко-соціальні та військово-політичні події, які відбуваються в Україні у останні роки вказують на необхідність втручання уряду та органів місцевого самоврядування у розвиток новітніх підходів до організації відпочинку та відновлення фізичного, духовного, культурного та емоційного здоров'я. Переважна більшість науковців розглядають такий відпочинок населення, як туристично-рекреаційні заходи по відновленню психоемоційного стану людини шляхом надання йому послуг з активного або пасивного відпочинку спеціально утвореними суб'єктами господарювання [1].

Законом України «Про туризм» від 15.09.1995 № 324/95-ВР (із змінами та доповненнями) визначено: «...туризм – тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає» [6].

У переважній більшості наукової літератури під поняттям «рекреація» розуміється певний комплекс заходів щодо відновлення фізичних сил чи емоційно-психологічний відпочинок у лікувально-оздоровчих, курортних, спортивних та інших спеціалізованих закладах. У той час, як аналіз нормативно-правової бази України щодо питань розвитку рекреаційної галузі вказує на недостатню увагу з боку держави щодо економічного стимулювання та правового регулювання діяльності підприємств даного напрямку, оскільки поняття «рекреація» та регулювання діяльності у сфері «рекреації» у законодавчих актах висвітлено на недостатньому рівні, а окремі згадки про рекреаційні заклади, зони чи послуги не носять системного характеру та трактування, і відносяться до регулювання окремих напрямів і сфер організації відпочинку та оздоровлення, проте всі вони пов'язані спільною думкою щодо організації відпочинку населення у навколишньому природному середовищі.

На нашу думку, туризм та рекреація є тими заходами, які спрямовані на відновлення психоемоційного стану людини, а отже у обох випадках, з економічного погляду, надають тотожне трактування

щодо свого призначення відновлення та відпочинок із використання певного виду рекреаційних ресурсів. А тому, для розуміння тенденцій розвитку організаційно-економічних засад діяльності рекреаційного підприємства необхідно дослідити трактування поняття рекреаційні ресурси чи рекреаційний потенціал, через їх економічний зміст, призначення, можливість використання для оздоровлення людини та одержання економічних вигод від такого використання, табл. 1.

Отже, з огляду на викладенні у таблиці твердження та аналізуючи інші праці вчених, на нашу думку, в економічному розумінні під рекреаційними ресурсами слід розуміти природні ресурси, які використовуються людиною з метою лікувально-оздоровчого, культурно-освітнього, духовного, спортивного відновлення фізичних і психологічних сил.

Сучасне суспільство вимагає новітніх підходів до розуміння відпочинку, а тому доцільно зауважити, що відновлення фізичного чи психоемоційного стану може відбуватись не тільки на базі природних ландшафтних парків чи підприємств та відпочинкових комплексів із пасивним відпочинком як, то курортно-лікувального або санаторного типу, а й із активними заходами та підтримання належного стану природного навколишнього середовища. Так, на нашу думку, до сучасного поняття рекреаційного підприємства слід віднести комерційні напрями господарської діяльності пов'язані із довготривалою або короткостроковою організацією відпочинку. Зокрема, до підприємств із довготривалими заходами, на нашу думку, можна віднести суб'єктів господарювання санаторно-курортного спрямування та реабілітаційні центри, де проживання та відновлення не менше сімох днів під відповідним наглядом спеціалістів та фахівців із медичною та психологічною підготовкою.

До підприємств із короткостроковою організацією рекреаційного відпочинку доцільно відносити суб'єктів, якими надаються послуги у сфері тимчасового короткострокового (до одного тижня) проживання або одноразового перебування для споживання послуг у сфері розваг на платній або безкоштовній основі. Зокрема такі послуги можуть бути організовані у сфері рекреаційного відпочинку за напрямками: міський відпочинок (паркові зони, зони активного відпочинку типу дитячих та спортивних майданчиків – призначений для постійних мешканців території, як правило утримуються за кошти територіальних громад); готельно-розважальний (заклади або підприємства, організації діяльність яких пов'язана із активним відпочинком: аквапарки, гірськолижні відпочинкові комплекси, SPA-центри, зоопарки, канатні дороги та інші екстремальні види розваг, які надаються на комерційній основі); приміський та сільський (ферми, етноферми, зони риболовлі та квіткові поля, як правило послуги надаються на комерційній основі, проте окремі послуги із відвідування можуть бути безкоштовні).

Тобто, в контексті економічної складової діяльності юридичних та фізичних осіб у сфері рекреації, можна розглядати, як певний вид господарської діяльності спрямованої на отримання комерційного прибутку від надання різноманітних видів послуг, зокрема: проживання у готелях із користуванням супутніми послугами (аквапарки, басейна, сауни, зони SPA, спортзали тощо), активний відпочинок на природі (сплави річками, походи у гори, гірськолижні спуски тощо), туристичні та історично-туристичні маршрути, духовно-церковні подорожі тощо. Поряд із цим, такі послуги можуть бути об'єднанні і в одному закладі за різним спрямуванням його діяльності. Проте, будь який напрямок діяльності у сфері відпочинку та відновлення фізичного, психоемоційного стану, духовного та

Таблиця 1 – Генезис поняття «рекреаційні ресурси»

Завербний А.С. [1]	рекреаційні ресурси – це сукупність природних, антропогенних об'єктів і явищ, що їх можна використовувати для відпочинку, лікування й туризму
Писаревський І.М., Мелешко К.К. [4]	під рекреацією розуміють відпочинок, оздоровлення, відновлення фізичних і психологічних сил
Ящук В.І. [9]	рекреаційні ресурси – це об'єкти матеріального і нематеріального характеру, пряме або опосередковане споживання яких може сприяти відновленню або розвитку фізичних, психічних, духовних, інтелектуальних сил людини
Філюк С.М. [7]	рекреаційним потенціалом слід розуміти рекреаційні ресурси певної території які можуть бути застосованими для рекреації
Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Наказ Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України від 26.07.2022 № 256 [5]	рекреаційні ресурси – об'єкти, явища і процеси природного та антропогенного походження, які можуть бути використані для організації рекреаційної діяльності

культурного розвитку залежить від певних географічних особливостей місцевості, у яких такі послуги надаються, тобто територіального розташування суб'єкта господарювання, спрямування та інфраструктури, а також економічно-соціального та інфраструктурного розвитку регіону.

На підставі аналізу наукових праць та літературних досліджень, можна дійти висновку, що під поняттям рекреаційного підприємства слід вважати суб'єкта господарювання, який надає комплекс послуг спрямованих на оздоровлення та відновлення фізичного та психоемоційного стану людини, розвитку його духовного, культурного та екологічного світогляду, із використанням штучно створених відпочинкових зон та природних географічних локацій у навколишньому природному середовищі за відповідну плату.

Дослідження економічної складової організації бізнесу із розвитку рекреаційного підприємства вказують, що географічна складова розташування відпочинкових комплексів є одним із визначальних факторів його розвитку, оскільки серед населення постійно зростає інтерес до рекреаційного відновлення в умовах реального, а не урбанізованого, природного середовища [9]. Для досягнення позитивного економічного ефекту від бізнес діяльності, суб'єкту господарювання необхідно впроваджувати додаткові заходи із залучення широкого кола населення шляхом розвитку та надання різноманітних послуг, які гармонічно та невимушено мають впливатись у навколишнє оточення не псуючи ефект природного відпочинку.

Організаційно-управлінську модель функціонування рекреаційного підприємства з погляду

економічної доцільності можна відобразити за допомогою рис. 1.

Ефективність діяльності рекреаційного підприємства вимірюється не тільки у отриманому прибутку, а й того позитивного ефекту, який отримає відповідний природний ареал у разі здійснення людиною господарської діяльності, та відповідних понесених витратах на відновлення навколишнього природного середовища або його розвиток. Дбайливе ставлення до природних рекреаційних ресурсів з боку людини, є одним із тих економіко-організаційних заходів, який має бути прорахований ще до початку будівництва та розвитку туристично-рекреаційних комплексів, оскільки у подальшому він буде одним із рушіїв по проведенню маркетингових заходів для залучення широкої аудиторії споживачів. В загальному економічний ефект від організації діяльності рекреаційного об'єкту, до оподаткування, на нашу думку, можна розраховувати наступним чином:

$$Ek. ефект = ПД + ДД - ПВ - РВ,$$

де, *ПД* – прямий дохід від основного (статутного) виду діяльності; *ДД* – додатковий дохід від супутніх послуг; *ПВ* – витрати пов'язані із утриманням та обслуговуванням житлових та нежитлових приміщень, інфраструктури та витрат із забезпечення діяльності; *РВ* – витрати пов'язані із утриманням, відновленням та розвитком потенціалу рекреаційного простору.

В такому разі прямий та додаткові доходи дохід можна визначити за наступним розрахунком:

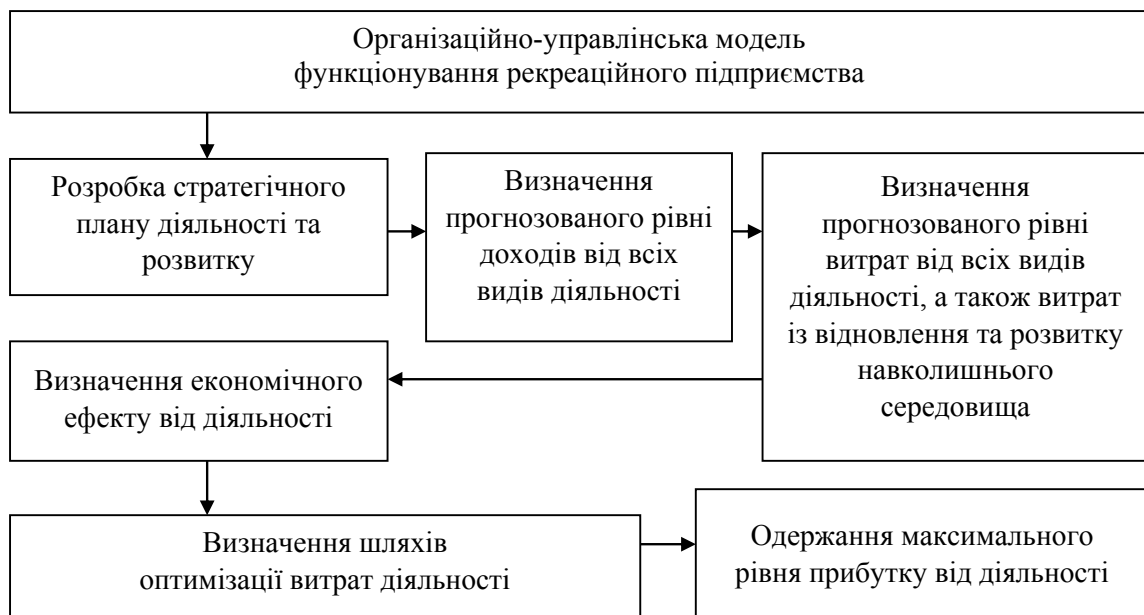

Рисунок 1 – Організаційно-управлінська модель функціонування рекреаційного підприємства

Джерело: самостійно розроблено авторами

$$ПД = K * T * ВП,$$

де, K – запланована кількість відвідувачів; T – час зайнятих номерів для проживання; $ВП$ – вартість послуги проживання.

$$ДД = Kд * СВК * Дс - Вд,$$

де, $Kд$ – запланована (фактична за даними попереднього періоду) кількість додаткових відвідувачів; $СВК$ – середньодобова сума коштів витрачених додатковими відвідувачами (абоненти, паркова, дохід закладів харчування, тощо); $Дс$ – кількість днів функціонування сезону додаткових послуг; $Вд$ – витрати пов'язані із обслуговуванням додаткових відвідувачів.

Джерело: сформовано на підставі аналізу джерел [2; 3; 8]

Функціонування рекреаційного підприємства та розвитку цього напрямку бізнесу неможливе без детального проведення аналізу доходів та витрат, які будуть понесені таким підприємством, у тому числі і на відновлення та розвиток рекреаційних ресурсів навколишнього природного середовища. Поряд із цим, ефективність розвитку рекреаційно-туристичної діяльності необхідно розглядати не тільки з погляду отримання суб'єктом господарювання фінансового прибутку, а й позитивного економічного та соціального ефекту, який отримає відповідний регіон, із врахуванням витрат на утримання відповідного природного ареал, де здійснює діяльність такий бізнес-суб'єкт.

Висновки. Зважаючи на проведені дослідження, слід відзначити, що одним із основопо-

ложних напрямів відновлення фізичного та ментального здоров'я людини, особливо в постійних стресових умовах, є розвиток рекреаційно-туристичної галузі. Сприяння з боку держави та органів місцевого самоврядування підприємствам та організаціям задіяним у наданні послуг із реабілітації, рекреації та туризму дадуть можливість не тільки відновити морально-психологічний чи фізичний стан населення країни, а й дасть можливість залучити потік туристів із інших країн для розвитку, як окремо взятого регіону, так і загальної економіки країни у вигляді надходжень від сплати податкових платежів від активізації розвитку торгівельної складової та сфери послуг, створення нових робочих місць, підняття рівня оплати праці тощо. З врахуванням аналізу наукових праць вважаємо, що під поняттям рекреаційного підприємства слід вважати суб'єкта господарювання, який надає комплекс послуг спрямованих на оздоровлення та відновлення фізичного та психоемоційного стану людини, розвитку його духовного, культурного та екологічного світогляду, із використанням штучно створених відпочинкових зон та природних географічних локацій у навколишньому природному середовищі за відповідну плату. Ефективність діяльності рекреаційного підприємства необхідно вимірювати не тільки розміром його отриманого прибутку від провадження діяльності, а й позитивного економічного та соціального ефекту, який отримає відповідний регіон, із врахуванням витрат на утримання відповідного природного ареал, де здійснює діяльність такий бізнес-суб'єкт.

Список використаних джерел:

1. Завербний А.С. Розвиток рекреаційного природокористування України за Євроінтеграційних умов: функціонально-управлінський аспект. *Innovation and Sustainability*. 2023. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/innsus_2023_1_4 (дата звернення: 18.10.2024).
2. Іванов А.М., Савельєва І.В. Обґрунтування економічної ефективності управління землями територіально-рекреаційного комплексу. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2020. Т. 25. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2020_25_2_22 (дата звернення: 10.09.2024).
3. Кепеняк Н.М. Конструктивно-географічне обґрунтування рекреаційного використання території НПП «Сколівські бескиди». дис. канд. геогр. Наук. Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. 190 с. (дата звернення: 10.09.2024).
4. Писаревський І.М., Мелешко К.К. Туристично-рекреаційний потенціал як елемент конкурентоспроможності територій. *Бізнес Інформ*. 2019. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2019_12_21 (дата звернення: 10.09.2024).
5. Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Наказ Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України від 26.07.2022 № 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-22#Text> (дата звернення: 24.09.2024).
6. Про туризм. Закон України від 15.09.1995 року №324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.09.2024).
7. Філюк С.М. Поняття і структура туристично-рекреаційного потенціалу України: економічний аспект. *Ефективна економіка*. 2023. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_1_25 (дата звернення: 23.10.2024).
8. Хомка В.М., Грицак О.С., Клим Н.М. Особливості обліку, звітності та оподаткування суб'єктів господарювання сфери гостинності. *Бізнес Інформ*. 2024. № 1. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001498115> (дата звернення: 19.10.2024).
9. Яшук В.І. Рекреаційний простір як об'єкт управління інноваційним розвитком територій міста. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2019. Вип. 57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlca_ekon_2019_57_14 (дата звернення: 19.10.2024).

References:

1. Zaverbnyj, A. S. (2023) Rozvytok rekreatsijnoho pryrodokorystuvannia Ukrainy za Yevrointehratsijnykh umov: funktsional'no-upravlins'kyj aspekt [Development of recreational nature use in Ukraine under the conditions of European integration: functional and management aspect]. *Innovation and Sustainability*. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/innsus_2023_1_4 (in Ukrainian)
2. Ivanov, A. M. and Savel'ieva, I. V. (2020) Obgruntuvannia ekonomichnoi efektyvnosti upravlinnia zemliamy terytorial'no-rekreatsijnoho kompleksu [Justification of the economic effectiveness of land management of the territorial and recreational complex]. *Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Ekonomika*. vol. 25, is. 2. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2020_25_2_22 (in Ukrainian)
3. Kepeniak, N. M. (2015) Konstruktyvno-heohrafichne obgruntuvannia rekreatsijnoho vykorystannia terytorii NPP "Skolivs'ki beskydy". Abstract of Ph.D. dissertation. Ivan Franko National University of Lviv. (in Ukrainian)
4. Pysarevs'kyj, I. M., Meleshko, K. K. (2019) Turystychno-rekreatsijnyj potentsial iak element konkurentospromozhnosti terytorij [Tourist and recreational potential as an element of territorial competitiveness]. *Biznes Inform.* no. 12. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2019_12_ (in Ukrainian)
5. Cabinet of Ministers of Ukraine. Order Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine (2022) "Regulations on recreational activities within the territories and objects of the Nature Reserve Fund of Ukraine", dated July 26, 2022 No. 256. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-22#Text> (in Ukrainian)
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (1995) The Law of Ukraine "About tourism", dated September 15, 1995. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (in Ukrainian)
7. Filiuk, S. M. (2023) Poniattia i struktura turystychno-rekreatsijnoho potentsialu Ukrainy: ekonomichnyj aspekt [Concept and structure of tourism and recreation potential of Ukraine: economic aspect]. *Efektivna ekonomika*. no. 1. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_1_25 (in Ukrainian)
8. Khomka, V. M., Hrytsak, O. S., Klym, N. M. (2024) Osoblyvosti obliku, zvitnosti ta opodatkuvannia sub'ektiv hospodariuvannia sfery hostynnosti [Peculiarities of accounting, reporting and taxation of hospitality business entities]. *Biznes Inform.* no. 1. Available at: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001498115> (in Ukrainian)
9. Yaschuk, V. I. (2019) Rekreatsijnyj prostir iak ob'iekt upravlinnia innovatsijnym rozvytkom terytorij mista [Recreational space as an object of management of innovative development of city territories]. *Visnyk L'vivskoho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*. is. 57. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlca_ekon_2019_57_14 (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 13.12.2024